

Лекція 3

3.1 Національне багатство та його складові

Національне багатство – макроекономічний показник, який характеризує у грошовому виразі сукупність матеріальних благ і духовних цінностей, створених та нагромаджених суспільством за всю його історію, а також природних ресурсів, залучених до господарського обороту. Цей показник використовується для характеристики майнового стану країни у цілому. Адже, масштаби, структура та якісний рівень національного багатства визначають економічну могутність країни, потенціал її наступного соціально-економічного розвитку.

До складу національного багатства входять: основні та не виробничі фонди країни, оборотні фонди матеріального виробництва, включаючи товарні запаси у виробництві та торгівлі, а також державні резерви та страхові запаси, особисте майно громадян тривалого використання, природні ресурси, залучені до процесу відтворення. Сюди ж зараховують золотий запас держави. А в деяких випадках і науково-технічний рівень та досвід працівників, культурно- духовні цінності, інтелектуальну власність тощо.

Закон України «Про власність» (від 1991 року, що втратив чинність на підставі Закону *N 997-V від 27.04.2007*) визначав безпосередньо національне багатство як власність її народу і відносить до нього «землю, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, основні засоби виробництва у промисловості, будівництві, сільському господарстві, транспорті, зв'язку, житловий фонд, будівлі та споруди, фінансові ресурси, наукові досягнення, а також створену завдяки зусиллям народу України частку в загальносоюзному багатстві, зокрема, в загальносоюзному алмазному та валютному фондах і золотому запасі, національні, культурні та історичні цінності, в тому числі й ті, що знаходяться за її межами і є власністю народу України».

Виступає національне багатство у двох формах – у формі матеріального

багатства та у формі нематеріального багатства.

Матеріальне багатство становлять активи у формі засобів виробництва та предметів споживання, а також природні ресурси. Таким чином, у складі матеріального багатства слід виділяти природне багатство (природні ресурси суспільства) та суспільне багатство, що створюється та накопичується поколіннями. Друга частина багатства може бути відтворена працею на відміну від першої, яка не створюється та не відтворюється працею.

Нематеріальне багатство – це ті його елементи, що визначають якість робочої сили, тобто мова йде про науково-технічний, освітній, культурний потенціал.

Слід відмітити, що склад національного багатства та методи його обчислення змінюють з часом і є різними для різних країн, залежно від критеріїв включення до нього тих чи інших елементів.

На сьогоднішній день панівною є концепція, відповідно до якої національне багатство розглядається у широкому трактуванні, як сума нефінансових активів країни та її чистих вимог до решти світу (відповідно до міжнародних стандартів національного рахівництва ООН).

У рамках системи національних рахунків оцінка національного багатства розглядається як окремий випадок балансу активів і пасивів, коли баланс складається для країни у цілому і в його структурі виділяють: фінансові активи, нефінансові активи.

Фінансові активи і пасиви включають:

- монетарне золото та SDR;
- готівкову валюту та депозити;
- цінні папери (окрім акцій);
- акції та інші форми участі у капіталі;
- кредити та позики;
- страхові технічні резерви;
- дебіторську та кредиторську заборгованість.

Нефінансові активи – об'єкти, що знаходяться у володінні господарюючих суб'єктів та приносять їм реальні або потенційні вигоди. Залежно від способу створення нефінансові активи поділяються на 2 групи:

1 Вироблені активи – створюються в результаті виробничих процесів (основні фонди, запаси матеріальних оборотних коштів).

2. Невироблені активи – не є результатом процесу виробництва (матеріальні невикористані активи, нематеріальні невикористані активи).

Матеріальні невикористані активи – це земля, водні ресурси, надра. Нематеріальні невикористані активи – патенти, авторські права тощо.

Згідно з методикою, що застосовується в Україні, до національного багатства входять:

1) *фонди виробничого призначення*, які охоплюють:

- основні виробничі фонди (виробничі будівлі та споруди, машини, устаткування, транспортні механізми тощо);
- запаси матеріальних оборотних фондів у виробничій сфері (запаси сировини, палива, матеріалів, незавершене будівництво) та готову продукцію виробництва засобів виробництва на складах підприємства, комерційних установ, у дорозі;
- суспільні резерви засобів виробництва (предмети праці, матеріали);
- нагромаджені матеріальні та трудові витрати на поліпшення земель, лісів, інших природних ресурсів;

2) *фонди невиробничого призначення*, які містять:

- фонд особистого споживання населення (основні невиробничі фонди установ охорони здоров'я, народної освіти, побутових послуг, культурного обслуговування, спорту, житловий фонд; предмети споживання на складах підприємства, у торгівлі, в особистих підсобних господарствах, у дорозі; особисте майно населення – предмети тривалого користування); суспільні резерви предметів споживання;
- фонд суспільного невиробничого споживання (основні фонди наукових установ, установ державного управління, фінансової системи, політичних та громадських організацій, основні фонди воєнних установ та організацій; запаси воєнного майна і резерви.

3) *природні ресурси* в тій частині, що доступна впливу суспільного виробництва і при певному рівні продуктивних сил безпосередньо може бути джерелом для матеріального виробництва (сільськогосподарські угіддя, ліси, корисні копалини, гідроенергетичні ресурси).

Облік національного багатства України відбувається за методом прямого підрахунку (до уваги беруться дані інвентаризації, бухгалтерська та статистична звітність). Слід відмітити, що вітчизняна методика не враховує нагромадженого досвіду, знань та кваліфікації робітників.

3.2 Система потенціалів національної економіки

Поняття «потенціал» означає можливості, які в перспективі можуть бути реалізовані. Під **економічним потенціалом** мається на увазі сукупна здатність наявних економічних ресурсів забезпечити виробництво максимально можливого обсягу продукції, що складає потреби суспільства на певному етапі його розвитку.

Потенціал національної економіки слід розглядати як систему, що складається з підсистем, у якості яких виступають окремі його види. Основними підсистемами економічного потенціалу є: трудовий потенціал, природно-ресурсний, інвестиційний, науковий, технічний, інформаційний, виробничий та інші.

Під *трудовим потенціалом* мається на увазі сукупна здатність економічно-активного населення реалізовувати свої фізичні, інтелектуальні, соціальні, духовні здібності в процесі суспільно-корисної діяльності в умовах досягнутого рівня розвитку науки і техніки.

Трудовий потенціал характеризується кількісною і якісною сторонами. Кількісна сторона трудового потенціалу передбачає дослідження кількості економічно-активного населення країни, якісна – його якості. При цьому досліджується вплив на зазначені показники сукупності факторів: демографічних (тривалості активного періоду життя, чисельності економічно-активного населення, його розподілу за галузями, кількістю незайнятого населення працездатного віку), соціальних (освіта, рівень розвитку соціальної інфраструктури), економічних (доходи населення, рівень інфляції, пропозиції товарів та послуг) та інших.

Тенденції динаміки народонаселення визначають чисельність трудових ресурсів, їх склад, розмір зайнятості, що, в свою чергу, впливає на сукупний попит і пропозицію, споживання і, в кінцевому підсумку, на економічне зростання.

Під *природно-ресурсним потенціалом* мається на увазі сукупність ресурсів (мінерально-сировинних, паливно-енергетичних, земельних, лісних,

водних, рекреаційних), що розвідані та перебувають на обліку бути використаним у процесі виробництва.

Інвестиційний потенціал представлено засобами виробництва, створеними працею людини та призначеними для виробництва продукції. Мова йде про основні фонди, запаси та резерви матеріальних цінностей у вигляді предметів праці та предметів споживання тривалого використання.

Науковий потенціал – це сукупна можливість національної економічної системи генерувати необхідні знання, що втілюється в кількісних і якісних характеристиках винаходів та нововведень і визначається чисельністю та професійністю вчених, зайнятих у різних сферах науки.

Технічний потенціал можна визначити як сукупність можливих та перспективних технічних засобів, що використовуються чи можуть бути використані у НДДКР та виробництві і спрямовані на підвищення продуктивності суспільної праці.

Технологічний потенціал – це сукупність методів залучення засобів праці у виробництво для перетворення предметів праці на продукцію для кінцевого споживача чи для наступного залучення у виробництво.

Інформаційний потенціал – наявні та такі, що можуть бути мобілізовані обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки і технологій для створення власних і збирання, накопичення, обробки й використання різноманітних форм інформації для задоволення відповідних потреб суспільства.

У сукупності трудовий, природно-ресурсний, науковий, технічний, інвестиційний потенціали утворюють ресурсну структуру потенціалу національної економіки. В галузевому розрізі виділяють потенціали окремих галузей національної економіки, народногосподарських комплексів. У територіальному розрізі оцінюються економічні потенціали регіонів, економічних районів, окремих адміністративно-територіальних утворень.

Досліджуючи економічний потенціал країни, слід урахувати ступінь залучення елементів економічного потенціалу до господарського обігу. У

зв'язку з цим, слід розрізняти активну та пасивну складові економічного потенціалу.

Активна складова потенціалу національної економіки представлена ресурсами, які на момент оцінки, обліку задіяні в економічній діяльності та визначають кінцевий результат використання економічного потенціалу. Мова йде про діючі основні фонди, зайняте економічно-активне населення країни, природні ресурси, що задіяні в господарський обіг тощо. Активна складова потенціалу визначає фактично досягнуті результати національної економіки.

Пасивна складова потенціалу національної економіки представлена ресурсами, які на момент оцінки наявні, знаходяться на обліку, але не задіяні в економічній діяльності. Мова йде про незавершене капітальне будівництво, неустановлене обладнання, незайняту частину трудових ресурсів, розвідані, але не задіяні в господарському обігу природні ресурси тощо. Пасивна складова потенціалу визначає перспективи, можливості національної економіки у майбутньому.